

Criticism of the translation of the novel "The Thief and the Club" by Naguib Mahfouz based on the model of Gideon Touri

Mohamad Hassan Amraei

Associate Professor, Department of
Arabic Language and Literature,
Lorestan University, Khorramabad, Iran

Abstract

Translation of literary texts requires adherence to a set of scientific rules and standards. Adherence to these standards helps the translator to achieve a reliable translation by presenting words and phrases in the most appropriate form. In this regard, many theorists have studied various translation methods to improve and enhance their quality. One of the theories proposed in this field is Gideon Touré's theory, which, while challenging the origin-oriented approach to translation, presented a destination-oriented model including the three initial, preliminary, and operational norms, and took an important step towards standardizing translation. In his discussion of the translation process, Touré refers to three main standards: initial, operational, and introductory, and considers them to be the source of balance in translation. In this study, with a descriptive-analytical approach and reference to library sources, parts of the Persian translation of the novel "The Thief and the Club" by Najib Mahfouz, by Bahman Razani, have been criticized and examined based on Gideon Touré's theory of norms. The findings from the study of the translation of the novel showed that in terms of the initial norm, the translator presents the Persian translation of the mentioned novel by utilizing and basing it on the target language norms in such a way that the function and acceptance of the translated text in the cultural and linguistic context of the target audience is more important. In terms of operational norms, in addition to the commitment to using structural norms including: adding or deleting words and phrases and footnotes, the translator has also used linguistic norms including: finding equivalents and stylistic features, and overall has been successful in conveying the content smoothly. It can be said that the qualitative assessment of Razani's Persian translation is accepted in the target culture and in most cases complies with the three Touri criteria and has few errors. Also, the format of adherence to the target text and operational criteria of the type of increase have had the greatest impact on the translator's translation.

Keywords: Literary translation, Gideon Touri, Multi-military theory, The Thief and the Sword, Razani.

Introduction

Many theorists have addressed translation methods and strategies for increasing and improving their quality. One of the theories put forward in this regard is that of Gideon Tory, a professor of comparative literature and translation studies at Tel Aviv University. Within the framework of multi-system theory, he proposed criteria that can greatly reduce the difficulty of translating literary texts. In his discussion of the translation process, Tory refers to three main standards: primary, operational, and introductory, and considers them to be a source of balance in translation. Gideon Touré's multisystem theory is based on three main criteria: primary criteria that define the translator's fundamental choices; introductory criteria that focus on translation policy and text selection; and operational criteria that encompass linguistic and textual procedures. From these criteria, two main laws are developed: the law of incremental standardization/normification, which refers to the disruption of the structure of the source text to adapt to the target culture; and the law of interference, which shows how features of the source text are transferred to the translated text. This theory helps translators understand the broader context in which they work and improve the quality of their translations. The ultimate goal of Gideon Toury's theory is to establish a hierarchy of interrelated factors (constraints) that determine and govern the translation product. In this study, while examining the Persian translation of Naguib Mahfouz's novel "The Thief and the Club" by Bahman Razani, the extent to which Toury's theory functions in the qualitative evaluation of the Persian translation of the novel, the effect of the text's position in the multiple literary system of the source culture on the translator's attitude, and the quality of the work selection and overall translation strategy in a multiple system are examined. The present study seeks to answer the following questions:

1. To what extent does Bahman Razani's translation of the novel The Thief and the Clubs conform to the criteria and components of Tori's model of three norms of translation?
2. Considering the components of Tori's theory of norms, which criteria are more prominent in the translator's translation?
3. Is Bahman Razani's translation of the novel The Thief and the Clubs more origin-oriented or destination-oriented?
4. To what extent has Bahman Razani been successful in his Persian translation of Najib Mahfouz's novel The Thief and the Clubs?

Research Method

In this study, with a descriptive-analytical approach and reference to library sources, parts of the Persian translation of the novel "The Thief and the

Club" by Naguib Mahfouz, by Bahman Razani, have been criticized and examined, relying on Gideon Touré's theory of norms.

Conclusion

In addition to the transfer of content and concepts, cultural considerations and the subtleties of literary expression are very important aspects of translating literary texts, especially novels. Translators should also consider these issues for accuracy and reliability, and it is better to include literary language in the translation process. This is exactly the important point that can be deduced from Gideon Touré's normative model. By studying selected examples of Razani's translation of Naguib Mahfouz's "The Thief and the Club", according to Touré's translation norms, it was found that the translator was more oriented towards the target language and was audience-oriented. And the Persian-speaking audience has not been forgotten; to the extent that by examining the examples presented, we see that the translator has presented an acceptable translation in the target language in accordance with the "initial norm", and only occasionally errors are seen in it. Based on the "introductory norm", the policy of translating the novel has been carried out based on the cultural affinity of Iran and the Arab world, as well as the need for Persian speakers to be familiar with prominent works of Arab literature. Regarding the "operational norm", the translator, while observing structural and linguistic standards, has considered elements such as the addition and deletion of words and phrases, sentence structure, footnotes, and stylistic features in his translation. However, regarding the degree of visibility of the three criteria in the translator's translation, it should be noted that the primary criteria, in the form of adherence to the target text and operational criteria of the augmentation type, have had the greatest impact. In the area of primary norms, the translator has in most cases found the example and translated it based on the primary grammar and giving priority to the grammar of the target text, and has provided a relatively acceptable and appropriate translation. In the section on procedural norms and their types, the translator has reflected each of the elements related to this standard, such as deletion, transposition, addition, footnote, and text cutting, based on Touré's theory in his translation. However, in some examples related to deletion, he has not acted according to Touré's theory and has made inappropriate deletions. In the context of the textual language rule, the translator has changed the structure and dominant style of the target language verbs and has committed an error. In the introductory grammar section, the translator has successfully adhered to these rules and explained them in the translation of the examples mentioned, and has been able to highlight them in a desirable manner in her translation.

نقد ترجمه رمان "اللص والكلاب" اثر نجیب محفوظ بر اساس الگوی گیدئون توری

محمد حسن امرائی^۱ ID

دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران.

چکیده

ترجمه متون ادبی مستلزم رعایت مجموعه‌ای از قواعد و استانداردهای علمی است. رعایت این استانداردها به مترجم کمک می‌کند تا با ارائه کلمات و عبارات به مناسب‌ترین شکل، به ترجمه‌ای قابل اعتماد دست یابد. در این راستا، بسیاری از نظریه‌پردازان به روش‌های مختلف ترجمه برای بهبود و ارتقای کیفیت آنها پرداخته‌اند. یکی از نظریه‌های مطرح شده در این زمینه، نظریه گیدئون توری است که ضمن به چالش کشیدن رویکرد مبدأمحور ترجمه، الگویی مقصدمحور شامل هنجارهای سه گانه آغازین، مقدماتی و عملیاتی را ارائه کرد و گامی مهم در جهت استانداردسازی ترجمه برداشت. توری، در بحث خود در مورد فرآیند ترجمه، به سه استاندارد اصلی اولیه، عملیاتی و مقدماتی اشاره می‌کند و آنها را منبع تعادل در ترجمه می‌داند. در این پژوهش، با رویکرد توصیفی-تحلیلی، و مراجعه به منابع کتابخانه‌ای، بخش‌هایی از ترجمه فارسی رمان «اللص والكلاب» اثر نجیب محفوظ، به نام بهمن رازانی، با تکیه بر نظریه هنجارهای گیدئون توری مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. یافته‌های حاصل از بررسی ترجمه رمان نشان داد که از نظر هنجار آغازین، مترجم ترجمه فارسی رمان مورد اشاره را با بهره‌مندی و مبنا قراردادن هنجارهای زبانی مقصد به گونه‌ای ارائه می‌دهد که کارکرد و پذیرش متن ترجمه شده در بستر فرهنگی و زبانی مخاطب هدف، اهمیت بیشتری دارد. مترجم از لحاظ هنجار عملیاتی، علاوه بر التزام به بهره‌گیری از هنجارهای ساختاری شامل: افزایش یا حذف واژگان و عبارات و پانویس از هنجارهای زبان‌شناسی شامل: معادل‌یابی و ویژگی سبکی نیز بهره گرفته است و در مجموع در انتقال سلیس و روان محتوا موفق ظاهر شده است. می‌توان گفت که ارزیابی کیفی ترجمه فارسی رازانی از پذیرش در فرهنگ مقصد برخوردار است و در بیشتر موارد با سه معیار توری مطابقت داشته و خطاهای اندکی دارد. همچنین، قالب پایبندی به متن مقصد و معیارهای عملیاتی از نوع افزایش، بیشترین تأثیر را در ترجمه مترجم، داشته‌اند.

کلیدواژه‌ها: ترجمه ادبی، گیدئون توری، نظریه چندنظامی، اللص والكلاب، رازانی.

۱. مقدمه

نظریه پردازان زیادی به روش‌های ترجمه و راهکارهای افزایش و بهبود کیفیت آن پرداخته‌اند. یکی از نظریه‌های مطرح شده در این زمینه، نظریه گیدئون توری، استاد ادبیات تطبیقی و مطالعات ترجمه در دانشگاه تل‌آویو است. او در چارچوب نظریه چندنظامی، معیارهایی را پیشنهاد کرد که تا حد زیادی می‌توانند دشواری ترجمه متون ادبی را کاهش دهند. توری، در بحث خود در مورد فرآیند ترجمه، به سه استاندارد اصلی اولیه، عملیاتی و مقدماتی اشاره می‌کند و آنها را منبع تعادل در ترجمه می‌داند. نظریه چندسیستمی گیدئون توری بر سه معیار اصلی استوار است: معیارهای اولیه که انتخاب‌های اساسی مترجم را تعریف می‌کنند؛ معیارهای مقدماتی که بر سیاست ترجمه و انتخاب متن تمرکز دارند؛ و معیارهای عملیاتی که رویه‌های زبانی و متنی را در بر می‌گیرند. از این معیارها، دو قانون اصلی تدوین می‌شوند: قانون استانداردسازی/معیارسازی فزاینده، که به اختلال در ساختار متن مبدا برای تطبیق با فرهنگ مقصد اشاره دارد؛ و قانون تداخل، که نشان می‌دهد چگونه ویژگی‌های متن مبدا به متن ترجمه شده منتقل می‌شوند. این نظریه به مترجمان کمک می‌کند تا زمینه وسیع‌تری را که در آن کار می‌کنند درک کنند و کیفیت ترجمه‌های خود را افزایش دهند. هدف نهایی نظریه گیدئون توری برقراری سلسله مراتبی از عوامل (قیود) مرتبط باهم است که محصول ترجمه را تعیین می‌کند و بر آن حاکم است. در پژوهش حاضر ضمن بررسی ترجمه فارسی رمان «اللص والکلاب» اثر نجیب محفوظ، که توسط بهمن رازانی انجام شده، میزان کارکرد نظریه توری در ارزیابی کیفی ترجمه فارسی رمان مذکور، تأثیر موقعیت متن در نظام چندگانه ادبی فرهنگ مبدا بر نگرش مترجم و کیفیت انتخاب اثر و راهبرد کلی ترجمه در یک نظام چندگانه مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش حاضر درصدد است تا به سؤالات زیر پاسخ دهد:

۱. ترجمه بهمن رازانی از رمان اللص والکلاب تا چه حد با معیارها و مؤلفه‌های الگوی هنجارهای سه گانه ترجمه توری قابلیت تطبیق دارد؟

۲. با توجه به مؤلفه‌های نظریه هنجارهای توری، کدام معیارها در ترجمه مترجم برجسته‌تر هستند؟

۳. اساس ترجمه بهمن رازانی از رمان اللص والکلاب، بیشتر مبدأ محور است یا مقصد محور؟

۴. بهمن رازانی در ترجمه فارسی خود از رمان اللص والکلاب نجیب محفوظ، تا چه اندازه موفق بوده است؟

۱-۱. پیشینه بحث

در حوزه نقد و ارزیابی ترجمه متون ادبی، تحقیقاتی بر اساس نظریه گیدئون توری انجام شده، از جمله:

– علی‌افضلی و اکرم مدنی (۱۳۹۹) در مقاله «کاربست نظریه هنجارهای گیدئون توری در ارزیابی کیفی ترجمه عربی اشعار فریدون مشیری»، بخش‌هایی از اشعار ترجمه شده فریدون مشیری توسط محمد نورالدین عبدالمنعم را تحلیل کرده‌اند. نتایج این مقاله نشان داده که ترجمه عبدالمنعم در فرهنگ مقصد قابل قبول است؛ با این حال، در فرهنگ مبدأ به هیچ وجه کافی نیست. مسئله دیگر، سوء تفاهم در معانی کلمات، اصطلاحات، عبارات یا جملات است که منجر به تحریف معنا، سبک یا دلالت‌های ضمنی شده است.

– فاضل عباس زاده (۱۴۰۰) در مقاله‌ی با عنوان «نقد ترجمه منظوم شواربی از غزل اول و سوم حافظ بر پایه الگوی گیدئون توری»، ترجمه ابیات امین شواربی از غزل اول (ألا یا أيها الساقی...) و سوم (اگر آن ترکی شیرازی...) حافظ را با توجه به دیدگاه غایت‌شناختی گیدئون توری بررسی نموده است. یافته‌های تحقیق نشان داده که ترجمه شعر کار بسیار دشواری است که منجر به خطاهای زیادی می‌شود. البته عملکرد امین شواربی به طور کلی خوب بوده و میزان خطاها در ترجمه شعری او کم است.

- حامد پودق نژاد و سیف الله ملایی پاشایی (۱۴۰۴) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی ترجمه رازانی از رمان «اللص و الکلاب» نجیب محفوظ بر پایه گرایش‌های ریخت‌شکناهی آنتوان برمن، با تمرکز بر منطقی‌سازی، شفاف‌سازی و تضعیف کیفی» با رویکرد توصیفی - تحلیلی، به بررسی ترجمه فارسی بهمن رازانی از رمان اللص و الکلاب اثر نجیب محفوظ بر اساس نظریه «گرایش‌های ریخت‌شکناهی» از آنتوان برمن اقدام کرده‌اند. تحلیل یافته‌ها نشان داده که «تضعیف کیفی» با بسامد ۸۹، گرایش غالب در این ترجمه است «منطقی‌سازی» با بسامد ۷۲، و «شفاف‌سازی» نیز با بسامد ۶۱، از دیگر بسامدهای غالب در این ترجمه هستند.

- سید محمد السید أمانی (۲۰۲۴) استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشکده هنر، دانشگاه فیوم است. وی در مقاله «الأفعال الكلامية التعبيرية في ترجمة بهمن رازاني لرواية "اللص والكلاب" لنجيب محفوظ للغة الفارسية» که در مجله دانشکده ادبیات قنا منتشر شده است. به ردیابی کنش‌های بیانی گفتار در رمان «اللص و الکلاب» اثر نجیب محفوظ و درک این موضوع پرداخته است که این کنش‌های بیانی چه چیزی را بیان می‌کنند و هدف اجرایی آنها چیست. این پژوهش با تکیه بر روش تحلیل کاربردشناختی، کنش‌های بیانی را در ترجمه فارسی این رمان بررسی و تحلیل نموده است.

- کبری روشنفکر و احمد حیدری (۱۳۹۳) نیز به چاپ مقاله «ترجمه ضرب المثل در رمان «اللص و الکلاب» نجیب محفوظ از دیدگاه بینامتنیت» در همایش ملی بینامتنیت (التناص)، در قم همت گمارده‌اند. این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و با تکیه بر آرای نظریه پردازان حوزه ترجمه، چگونگی ترجمه ضرب المثل‌های موجود در رمان «اللص و الکلاب» نجیب محفوظ را بررسی نموده است. نتایج نشان می‌دهد که «معادل فرهنگی» به عنوان یکی از شیوه‌های موفق مورد استفاده در ترجمه مفاهیم فرهنگ، کمتر مورد توجه قرار گرفته و اغلب به ترجمه تحت اللفظی روی آورده شده که بازتاب فرهنگی ضرب المثل نادیده گرفته شده است.

- کبری روشنفکر، هادی نظری منظم و احمد حیدری (۱۳۹۲) نیز مقاله «چالشهای ترجمه‌پذیری عناصر فرهنگی در رمان «اللصّ والکلاب» نجیب محفوظ؛ مقایسه دو ترجمه با تکیه بر چارچوب نظری نیومارک» را با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و با تکیه بر چارچوب نظری نیومارک به بررسی و نقد شیوه ترجمه مفاهیم فرهنگی موجود در رمان «اللصّ والکلاب» نجیب محفوظ، توسط دو مترجم ایرانی رازانی و بادرستانی پرداخته‌اند. و به این نتیجه رسیده‌اند که با وجود تلاش‌های دو مترجم، نوعی پیچیدگی و کاستی در ترجمه عناصر فرهنگی دیده می‌شود.

لذا به نظر می‌رسد که تاکنون هیچ پژوهشی ترجمه بهمن رازانی از رمان «اللصّ والکلاب» را بر اساس سه معیار گیدئون توری نقد و بررسی نکرده است.

۲. مبانی نظری پژوهش

۲-۱. مدل ارزیابی گیدئون توری

نظریه گیدئون توری (۱۹۴۲م-۲۰۱۶م) از رویکرد نظام‌های چندگانه متعلق به ایتمار اون زوهر^۱ و دیدگاه توصیفی جیمز هولمز^۲ نشأت می‌گیرد (گنتزلر، ۱۳۹۳: ۱۵۹). نظریه گیدئون توری قابلیت آن را دارد که در ارزیابی کیفیت ترجمه متون ادبی راهگشا باشد. این نظریه در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ ثابت کرد که تأثیرگذار و حیاتی است و از فعال‌ترین برنامه تحقیق در مطالعات ترجمه تا به امروز جانبداری کرده است. نظریه او که اغلب به عنوان "نظریه توصیفی ترجمه" شناخته می‌شود، بر مطالعه فرایند ترجمه و هنجارهای موجود در متون ترجمه‌شده تمرکز دارد. او معتقد است که ترجمه یک پدیده اجتماعی و فرهنگی است و باید از دیدگاه مطالعه ترجمه در عمل بررسی شود. توری بر مطالعه ترجمه به عنوان یک پدیده واقعی و عینی تأکید دارد و از بررسی‌های هنجاری و دستوری که در

^۱. Itamar Even-zohar

^۲. James Holmes

گذشته رایج بود، فاصله می‌گیرد (بیکر و سالدنیا، ۱۳۹۶: ۷۷۰). او معتقد است که هنجارها (قوانین و انتظارات اجتماعی) در شکل‌گیری ترجمه نقش دارند و مترجمان در فرایند ترجمه از این هنجارها پیروی می‌کنند. می‌توان کار توری را به دو دوره تقسیم کرد؛ دوره اول که بر هنجارهای ترجمه تمرکز دارد و دوره دوم که به بررسی پویایی‌های نظام‌های ترجمه می‌پردازد. نظریه توری یک نظریه مقصدگرا است، به این معنی که بر متن مقصد و تأثیر آن بر فرهنگ مقصد تأکید دارد. توری معتقد است که ترجمه می‌تواند از پذیرش کامل در فرهنگ مقصد تا برابری کامل با متن مبدأ را در بر بگیرد و در این میان، طیف وسیعی از امکانات وجود دارد. این مقاله، بر اساس نظریه هنجارهای گیدئون توری و از منظر مطالعات ترجمه فرآیند توصیفی، به خود فرآیند ترجمه می‌پردازد. نظریه توری به اشکال ادبی موجود در هر فرهنگ خاص اشاره دارد. توری طیفی از ترجمه را تعریف می‌کند که از پذیرش کامل ترجمه در فرهنگ زبان مقصد تا کفایت کامل در حد متن اصلی را در بر می‌گیرد و معتقد است که ترجمه همیشه بین این دو حد افراطی قرار می‌گیرد. به اعتقاد توری فعالیت ترجمه تحت تأثیر مجموعه‌ای از هنجارها قرار می‌گیرد که از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت‌اند و در واقع هدف نهایی مطالعات ترجمه از دیدگاه توری تبیین این هنجارها و انتخاب‌های استراتژیک مترجم است (خزاعی فرید و قاضی-زاده، ۱۳۹۴: ۹۳). توری الگویی سه قسمتی پیشنهاد می‌کند که هنجارها در آن نشانگر یک سطح میانجی هستند و کنش زبانی که بین توانش زبانی قرار دارد. این سطح میانجی تحلیلگر را قادر می‌سازد که هم داده‌های خام کنش زبانی و هم ظرفیت آرمانی توانش زبانی را بفهمد (عنانی، ۲۰۰۳: ۲۳۹).

۲-۲. هنجارهای الگوی توری

معیارهای نظریه چندنظامی در ترجمه بر اساس سه الگوی اصلی است: آغازین، که گزینه‌های رعایت استانداردهای متون مبدأ یا مقصد را تعیین می‌کند؛ مقدماتی، که به سیاست انتخاب متون و شرایط ترجمه می‌پردازد؛ و عملیاتی، که بر رویه‌های فنی مانند

حذف پاراگراف‌ها و انتخاب سبک‌ها تمرکز دارد. این معیارها در زیر توضیح داده شده‌اند:

۲-۲-۱. هنجارهای اولیه

هنجارهای اولیه، مربوط به یک انتخاب کلی است که توسط مترجمان انجام می‌شود که یا معیارهای متن مبدا را در نظر می‌گیرند و متنی مناسب تولید می‌کنند یا معیارهای متن مقصد را در نظر می‌گیرند که منجر به تولید متنی قابل قبول می‌شود (افضلی و مدنی، ۱۴۰۱: ۲۱۳).

۲-۲-۲. هنجارهای مقدماتی

این معیار شامل موارد مربوط به سیاست ترجمه، یعنی عواملی که انتخاب متون برای ترجمه به یک زبان خاص و در یک زمان خاص را تعیین می‌کنند، و همچنین مستقیم بودن ترجمه، یعنی اینکه آیا ترجمه از طریق یک زبان واسطه انجام خواهد شد یا خیر، می‌شود.

۲-۲-۳. هنجارهای عملیاتی

این سرفصل علاوه بر استانداردهای متنی زبانی مانند عبارات، سبک‌های زبانی و موارد دیگر، شامل استانداردهای شبکه‌ای مانند حذف و انتقال پاراگراف نیز می‌شود. بر اساس این معیارها، آنچه که به عنوان دو قانون رفتار ترجمه یعنی «قانون معیارسازی فزاینده» و «قانون تداخل یا همپوشانی» شناخته می‌شوند، تدوین شدند قانون استانداردسازی فزاینده توضیح می‌دهد که ساختار متن اصلی در طول فرآیند ترجمه مختل می‌شود و تکیه بر مجموعه‌ای از گزینه‌های زبانی رایج در زبان مقصد قرار می‌گیرد، زیرا این نشان دهنده تمایل به یک فرآیند معیارسازی کلی و حتی انطباق با فرهنگ مقصد و عدم وجود تنوع سبکی است. اما قانون تداخل به عمل کپی کردن ویژگی‌های زبانی متن مبدا، به ویژه

ویژگی‌های واژگانی یا نحوی، و انتقال آنها به متن مقصد اشاره دارد. این امر یا به صورت منفی رخ می‌دهد، زیرا منجر به وجود الگوهای غیرطبیعی در متن مقصد می‌شود، یا به صورت مثبت، زیرا وجود ویژگی‌هایی در متن مبدا که در متن مقصد غیرطبیعی تلقی نمی‌شوند، می‌تواند شانس مترجم را برای استفاده از آنها در کار خود افزایش دهد (گنتزله، ۱۳۹۳: ۱۶۷). بنابراین هنجارهای عملیاتی نحوه ارائه و متن مقصد را در برمی‌گیرد که هنجارهای قالبی موضوع زبانی و موضوع بیان مربوط به تمامیت متن هستند. در این بخش، توری، هنجارهای چارچوبی/ قالبی یا مادرآبانه شامل حذف، جابجایی، افزایش، پانوست، تقطیع متنی و نیز هنجارهای متنی - زبان شناختی شامل مواد زبانی متن مقصد یعنی واژگان و عبارات و ویژگی‌های سبکی را پیش می‌کشد.

توری بنا بر هنجارهای ذکرشده دو قانون برای ترجمه در نظر می‌گیرد: قانون استانداردسازی/ معیارسازی و قانون تداخل. قانون استانداردسازی را تبدیل هم می‌توان نامید. اعتقاد توری بر این است که ترجمه مانند هر انتقال دیگری نیازمند این است که پایایی تحت تأثیر تبدیل باشد. قانون تداخل را هم به انتقال ساختار متن مبدا به زبان مقصد تعریف کرده‌اند که بیشتر در سطح نحوی و واژگانی نمود پیدا می‌کند (افضلی و مدنی، ۱۴۰۱: ۲۱۴).

۳. چارچوب عملی و اجرایی متن

۳-۱. هنجارهای آغازین

هنجارهای آغازین، آن دسته از هنجارها و استانداردهایی هستند که منوط به تصمیم مترجم در مورد پایبندی و انطباق با هنجارهای فرهنگ‌های مبدا و مقصد هستند. توری، استانداردهای اولیه را ترجمه مقصد مدار می‌نامد. «معیارهای اولیه زمانی مطرح می‌شوند که مترجمان از همان ابتدا باید تصمیم بگیرند که آیا در ترجمه خود اولویت را به معیارهای متن مبدا بدهند (که در این صورت هدف آنها تولید یک ترجمه مناسب است) یا به

معیارهای متن مقصد (که در این صورت هدف آنها تولید یک ترجمه قابل قبول است) (توری، ۱۹۹۵: ۵۶-۷).

متن رمان: أخبرنی كيف أمكنك أن تعيش في سعة وأن تنفق لآخرين؟ (محفوظ، ۲۰۱۸: ۱۵).

ترجمه فارسی: سعید با خشم پرسید بگو ببینم از کجا می آوری که هم زندگانی خودت را به خوبی بچرخانی هم خرج دیگران را بدهی؟ (رازانی، ۱۳۸۰: ۲۲).

در اینجا می‌توانیم معیارهای اساسی را مشاهده کنیم. مترجم سعی کرده است از تصویر رسمی و فرهنگی متن مبدا فاصله گرفته و به سمت معیارهای اولیه از نوع مقصدگرا گرایش پیدا کند و ترجمه‌ای متناسب با سلیقه مخاطب ارائه دهد. کلمات و عباراتی مانند «از کجا می آوری»، «خرج کردن» و «زندگانی خودت را به خوبی بچرخانی» در فرهنگ فارسی استفاده می‌شوند و مترجم سعی کرده است ساختار فرهنگی زبان فارسی را حفظ و در نظر بگیرد و ترجمه‌ای قابل قبول و سازگار با زبان مقصد ارائه دهد. ارائه ترجمه‌ای قابل قبول در ترجمه ادبی به سبک و روش مترجم، برداشت کلی او از زبان، رابطه بین زبان‌های مبدا و مقصد و همچنین درک او از تفاوت‌های فرهنگی و معیارهای زیبایی‌شناسی در فرهنگ و زبان مقصد بستگی دارد.

متن رمان: «والبیوت والد کاکین ، ولا شفه تفر عن ابتسامه» (محفوظ، ۱۹۸۰م: ۸).

ترجمه فارسی: «خانه ها و دکان ها همه مانند همیشه اند. اما لبخندی بر هیچ لبی نمی شکفت» (رازانی، ۱۳۸۰: ۱۵).

در این مثال، مترجم با انتخاب معادل «لبخندی بر هیچ لبی نمی شکفت»، تلاش کرده است تا معادلی بر اساس معیارهای اولیه و با اولویت رعایت الزامات زبان مقصد، خلق کند. معادل‌های «هیچ لبی از لبخند زدن باز نمی ایستد» و «لبخندی بر هیچ لبی نمی شکفت» از نظر بار معنایی، درجه زیبایی و کیفیت ادبی با هم متفاوت هستند. بار معنایی این کلمه این

است که به پریشانی و ناراحتی اشاره دارد. می‌توان گفت که مترجم با انتخاب معادل مناسب و دقیق، پتانسیل متنی کلمه را در ترجمه خود متبلور کرده است. به گفته فرمالیست‌های روس، استفاده از ویژگی‌های صوری و زبانی مانند ریتم و هارمونی و همچنین تکرار حروف، یک نوشته را ادبی می‌کند. مترجم معادلی برای کلمه «ناراحت بودن» انتخاب کرده است که در آن نوعی ادبیت باعث ایجاد ریتم و آهنگ می‌شود. بنابراین، استفاده از مترادف‌هایی که با فرهنگ و ادبیات متن مقصد مطابقت دارند، می‌تواند ترجمه را رنگارنگ‌تر و جذاب‌تر کند و در نهایت سلیقه خواننده را برآورده سازد.

متن رمان: المردد لكلمات لا يمكن أن يعيها مقبل على النار (محموظ، ۱۹۸۰: ۳۲).

ترجمه فارسی: و حتی اگر شخص به کام آتش رود به خود نمی‌آید. (رازانی، ۱۳۸۰: ۳۵).

در این بخش، همانند مثال‌های قبلی، مترجم هیچ تمایلی به رعایت استانداردهای متن مبدأ نشان نداده و در عوض سعی کرده است از هنجارهای متن مقصد پیروی کند و ترجمه خود از عبارت فوق را قابل قبول سازد. ترجمه تحت‌اللفظی جمله در فارسی «روی آورنده به آتش ...» است. با این حال، مترجم همچنان زیبایی‌شناسی متن مقصد را بر تصویر متن مبدأ مقدم داشته و با انتخاب معادل «به کام آتش رفتن» ترجمه‌ای قابل قبول و خواننده محور را جایگزین ترجمه‌ای نویسنده محور کرده است. بنابراین، باید گفت که رعایت هنجارهای اساسی متن مقصد، معیاری برای قابل قبول بودن یک ترجمه است.

به نظر می‌رسد انتخاب چنین مترادف‌هایی برای عبارات و اصطلاحات، گاهی می‌تواند ارتباط عمیق و صمیمانه‌ای بین مترجم و خواننده ایجاد کند و خواننده را به خواندن ترجمه رمان و درک مضامین پنهان در آن ترغیب کند. با این حال، پایبندی مطلق به معیارهای زبانی نویسنده می‌تواند منجر به ترجمه‌ای خشک و یکنواخت شود که خواننده را خسته و کلافه می‌کند. گاهی ممکن است لازم باشد مترجم از قابلیت‌های زبانی و ادبی متن مقصد

بهره ببرد تا متن ترجمه شده را ناآشنا تر کند، از شکل معمول خود خارج شود و از خسته کننده شدن آن جلوگیری کند.

متن رمان: ولمح بین الواقفین فتاء فلعن فی سره نبویه وعلیش وتوعدهما بالویل (محفوظ، ۱۹۸۰: ۳۵).

ترجمه فارسی: چشمش به دخترکی افتاد در دل نبویه و علیش را لعن کرد و برایشان خط و نشان کشید (رازانی، ۱۳۸۰: ۳۸).

در اینجا نیز باید گفت که مترجم کاملاً تحت تأثیر فرهنگ و اصول زبان مقصد بوده و در ترجمه خود با انتخاب معادل «خط و نشان کشیدن برای علیش و نبویه»، معادلی قابل قبول و دقیق برای کلمه «توعدهما بالویل» تدوین کرده است، معادلی که با فرهنگ، تمدن و میراث گرانهای زبان فارسی سازگار باشد. در این مثال، مترجم کلمه «خط و نشان کشیدن» را با در نظر گرفتن هنجارها و عناصر زبان مقصد ترجمه می کند. بنابراین، ترجمه او قابل قبول تلقی می شود. لازم به ذکر است که ترجمه مترجم از «توعدهما بالویل» یک ترجمه مبتنی بر قاعده است که قواعد متن مقصد را در اولویت قرار می دهد. مقبولیت زبانی در ترجمه به این معنی است که متن مقصد به قواعد و قراردادهای تولید متن در زبان مقصد وفادار باشد. مترجم انتظارات زبانی خواننده را در نظر می گیرد اما هدف ترجمه را فراموش نمی کند. مقبولیت در واقع نتیجه تصمیم اولیه مترجم (قاعده اولیه) در مورد پابندی به هنجارهای فرهنگ مقصد است. ترجمه ای قابل قبول است که با هنجارهای زبانی و ادبی فرهنگ مقصد و سیستم چند ادبی مقصد یا بخشی از این سیستم سازگار باشد.

۲-۳. هنجارهای عملیاتی

یکی از سه معیار شبکه، معیارهای عملیاتی است. «معیارهای عملیاتی، تصمیماتی را که در طول فرآیند ترجمه گرفته می شوند، هدایت می کنند و بر شکل و چارچوب متن (یعنی

روش‌های توزیع محتوای زبانی در آن) تأثیر می‌گذارند. این معیارها همچنین در ساختاردهی متون و اشکال زبانی نقش دارند؛ بنابراین، رابطه بین زبان‌های مبدأ و مقصد به طور مستقیم یا غیرمستقیم توسط معیارهای عملیاتی اداره می‌شود. به عبارت دیگر، تغییر و تغییرناپذیری به این نوع معیارها بستگی دارد؛ این بدان معناست که آنچه قرار است به یک متن حذف یا اضافه شود و تغییر در محل محتوا و بخش‌های هر متن نیز تحت تأثیر این معیارها رخ می‌دهد» (توری، ۲۰۱۱: ۱). یک قانون عملیاتی شامل دو معیار است: معیار صوری و معیار متنی-زبانی.

۳-۲-۱. هنجار قالب

توری دو نوع معیار را در نظر می‌گیرد: معیارهای چارچوبی و معیارهای متن زبانی به عنوان زیرمجموعه‌های معیارهای عملیاتی. معیارهای چارچوبی یا مادری شامل حذف، جابجایی، اضافه، پاورقی و تقطیع متن است که نشان‌دهنده کامل بودن متن مقصد است (افضلی و مدنی، ۱۳۹۹: ۴۵).

۳-۲-۱-۱. حذف

یکی از مؤلفه‌های معیارهای معمول یا چارچوب، حذف است. هیچ معیار خاصی برای حذف یا کاهش موجه در ترجمه وجود ندارد. با این حال، ایده‌ای که توسط مترجم حذف می‌شود باید یک ایده ثانویه باشد، محدود به یک کلمه، اصطلاح، عبارت کوتاه یا حداکثر یک جمله کوتاه و مختصر، و نباید از ایده اصلی نویسنده بکاهد. حذف ایده‌ها و محتوای ثانویه نیز زمانی مجاز و ضروری تلقی می‌شود که ترجمه مبهم و پیچیده شود و در نتیجه، پیام متن اصلی برای خوانندگان مترجم از بین برود (کمالی، ۱۳۹۹: ۲۲). موارد حذف در یک ترجمه خوب بسیار محدود و حتی نادر است و مترجم جز در موارد اجتناب‌ناپذیر، مجاز به حذف چیزی نیست. ترجمه بهمن رازانی از کتاب «اللص والکلاب» نیز از این قاعده مستثنی نیست و موارد زیادی از حذف‌های غیرضروری در ترجمه او وجود دارد. از آن جمله موارد زیر است:

متن رمان: «... وجهها مستديرا ممتلىء اللغد تحت ذقن مربعة وأنف غليظ محطم العرنين صافح سعيد متظاهرا بالشجاعة وقال:» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۱۳).

ترجمه فارسی: « صورتش گرد و پرگوشت بود با شجاعتی دروغین با سعید دست داد و گفت» (رازانی، ۱۳۸۰: ۲۰)

عبارت‌های «تحت ذقن مربعة وأنف غليظ محطم العرنين» در ترجمه فارسی ذکر نشده‌اند. و مترجم با اشاره ای مختصر، منظور را رسانده است. او کلماتی را حذف کرده تا متنی مختصر و قابل فهم ارائه دهد. از سوی دیگر، «کوتاهی ترجمه عبارت معمولاً ناشی از تفاوت در ساختار بیانی بین عربی و فارسی است.» (ناظمیان و خورش، ۱۳۸۰: ۲۵۱):

متن رمان: « يضع سره في أصغر خلفه! فقال جادا: قلت لنفسى اذا كان الله قد مد له في العمر فسأجد الباب مفتوحا ... فقال الشيخ بهدوء: وباب السماء كيف وجدته؟ لكنى لا أجد مكانا في الأرض، وابنتى أنكرتنى » (محفوظ، ۱۹۸۰: ۲۵)

ترجمه فارسی: «... اسرارش را با کوچکترین بندگانش در میان می گذارد. من هنوز مسکنی روی زمین نیافته‌ام... دخترم هم مرا به جا نیاورد» (رازانی، ۱۳۸۰: ۳۱).

مترجم هفت جمله از متن عربی را نادیده گرفته است و آنها را ترجمه نکرده است که عبارتند از: « فقال جادا: قلت لنفسى اذا كان الله قد مد له في العمر فسأجد الباب مفتوحا ... فقال الشيخ بهدوء: وباب السماء كيف وجدته؟. همانطور که از این مثال مشخص است، مترجم عبارات «فقال جادا: قلت لنفسى اذا كان الله قد مد له في العمر فسأجد الباب مفتوحا ... فقال الشيخ بهدوء: وباب السماء كيف وجدته؟» را در متن مقصد حذف کرده است. حذف يك كلمه یا عبارات باید به گونه‌ای باشد که به قصد نویسنده یا بافت متن آسیب نرساند. مترجم عبارات مذکور را بدون هیچ توجیهی از ترجمه خود حذف کرده است، که ممکن است اهداف نویسنده را خنثی کرده و متن مقصد را گیج کرده باشد.

متن رمان: « فلم يملك سعيد من أن يهوى على يده فيقبلها » (محفوظ، ۱۹۸۰: ۲۲).

ترجمه فارسی: «سعید بی خویشتن به بوسیدن دستش پرداخت» (رازانی، ۱۳۸۰: ۲۹).

در اینجا متوجه دو نوع حذف می‌شوی: مورد اول تغییر عبارت و تغییر سبک منفی عبارت عربی با «لم» و تبدیل آن به جمله مثبت در ترجمه فارسی است، و مورد دوم عدم ذکر کلمه «یَهوی علی» در ترجمه فارسی است. ترجمه دقیق عبارت فوق چنین است: «سعید نتوانست بر روی دستانش بیافتد و آنها را ببوسد».

متن رمان: «فأسند رأسه المفلفل الى يده المعروفة الدكاء وقال:» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۲۵).

ترجمه فارسی: «سرش را بر دست گندمگون و خیس از عرقش تکیه داد و گفت:» (رازانی، ۱۳۸۰: ۳۱).

مترجم در ترجمه فارسی اغلب صفت‌ها و جملات موصولی را حذف کرده و سعی در ارائه ترجمه‌ای موجز داشته است. مثال بالا نمونه‌ی دیگری از حذف صفت «المفلفل» است که توسط مترجم نادیده گرفته شده است.

متن رمان: «وزاد من غرابته نظرتة الحادة الجرئة وأنفه الأقنى الطويل» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۳۵).

ترجمه فارسی: «نگاه‌های تند و جسور و بینی عقابی اش نیز بیگانه ترش مینمود» (رازانی، ۱۳۸۰: ۳۸).

در جمله بالا، مترجم کلمه «الطويل» را در ترجمه فارسی ذکر نکرده است. در این بخش، باید توجه داشت که ایده‌ی ذکر نکردن الطویل در کلمه‌ی «أنفه الأقنى» نهفته است. بنابراین، مترجم صفت «طویل» را به شیوه‌ای دقیق، غیرضروری و بی‌اهمیت، بر اساس توازی معنوی در متن مقصد و چارچوب و شکل هنجاری منعکس شده در ترجمه‌اش، متن را ترجمه کرده است.

جابجایی به تغییر ساختار دستوری زبان مبدأ اشاره دارد، به طوری که ساختار در زبان مقصد با ساختار زبان اصلی متفاوت باشد، اما معنای آن بدون تغییر باقی بماند. این روش برای بهبود روان بودن متن ترجمه شده استفاده می‌شود. تبدیل‌هایی مانند تبدیل ساختارهای فعل به اسم و برعکس، تغییر عناصر قیدی، تبدیل افعال معلوم به افعال مجهول و برعکس، تبدیل اسم مفرد به جمع و مانند آن، همگی در این فرآیند قرار می‌گیرند که طبق شبکه‌ای از روابط دستوری انجام می‌شود (شهبازی و پارساپور، ۱۳۹۹: ۲۵۲).

متن رمان: «طريق الملاهي البائدة، الصائد إلى غير رفعة» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۸).

ترجمه فارسی: «خیابانی که بدون آنکه ارتفاع گیرد، بالا می‌رود (رازانی، ۱۳۸۰: ۱۶).

متن رمان: «ولم يبق إلا الحوارى التى تحاك فيها المؤامرات» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۹).

ترجمه فارسی: «و جایی جز محله‌هایی که نبردگاه توطئه‌هاست، جنب و جوشی ندارد» (رازانی، ۱۳۸۰: ۱۷).

متن رمان: «أنا أتكلم كثيرا» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۴۲).

ترجمه فارسی: «من آدم و راجی هستم» (رازانی، ۱۳۸۰: ۵۷).

در این سه مثال، عنصر جابجایی قابل تشخیص است. در مثال اول، مترجم اسم فاعل کلمه «الصائد» را به فعل «بالا می‌رود» تبدیل کرده است. این روش که نوعی قاعده سبکی است، کلمه را به زبان مقصد منتقل کرده است. در مثال دوم فعل مجهول «تحاک» به صورت معلوم ترجمه شده است. و در مثال سوم، مترجم با استفاده از این روش، ساختار فعل «أتکلم كثيرا» را در کنار ساختار اسمی «آدم و راج» در ترجمه قرار داده است.

متن رمان: «فابتسم سعيد ومرق من باب الحجرة حاملا كتبه» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۶).

ترجمه فارسی: «سعید لبخندی زد و همچنان که کتابهایش را زیر بغل داشت وارد حجره شد.» (رازانی، ۱۳۸۰: ۲۸).

جمله‌ی «ومرق من باب الحجره» در وسط متن عربی آمده است، اما در ترجمه‌ی فارسی، به انتهای جمله منتقل شده است. مترجم ضمن بهبود دستور زبان فارسی، این اطلاعات را دستکاری کرده است. در متن عربی، جمله‌ی «حامله کتب» در انتهای جمله‌ی عربی آمده است، اما در ترجمه‌ی فارسی، به وسط متن ترجمه، منتقل شده است.

۳-۱-۲-۳. اضافه

یکی از انواع استاندارد معمول، افزودن است. گاهی اوقات، برای ارائه اطلاعات کافی به مخاطب، مترجم کلمات و عبارات جدیدی را به متن اضافه می‌کند که در متن اصلی وجود ندارند. با این حال، باید توجه داشت که ارائه اطلاعات به مخاطب کار دشواری است. مترجم باید سطح آگاهی و سلیقه خواننده را ارزیابی کند و سعی کند بین مواردی مانند میزان اطلاعات اضافی و خوانایی متن، تعادل برقرار کند (فاوست، ۱۳۹۷: ۱۱۸). در این تکنیک، معنای بخشی از متن که نیاز به توضیح دارد، در متن مقصد بسط داده می‌شود (سلیمی و انصاری، ۱۳۹۹: ۲۲۴). تغییرات، اصلاحات و دستکاری‌های زیادی در ترجمه وجود دارد. این تغییرات، جرح و تعدیل‌ها غالباً نتیجه تلاش آگاهانه مترجم برای بازآفرینی متن اصلی با حداکثر وفاداری ممکن هستند. یکی از تغییراتی که در این زمینه ایجاد خواهد شد، اضافه یا توضیح است (رزاقی، ۱۳۶۹: ۷۸). در این نوع خطا، مترجم برخی کلمات و اصطلاحات را که در متن اصلی معادل و همتایی ندارند، وارد ترجمه می‌کند. البته، زیاده روی در چنین تکنیکی در ترجمه، می‌تواند بر سبک مترجم اثر بگذارد. برای مثال، رازانی عنصر افزایش را در مثال‌های زیر به کار برده است:

متن رمان: «هذه الطرقات المثقلة بالشمس، وهذه السيارات المجنونة، والعابرون والجالسون، والبيوت والدكاكين، ولا شفه تفتت عن ابتسامه» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۷-۸).

ترجمه فارسی: « اشعه خورشید بر دیوارهای کوچه سنگینی میکند، اتومبیلها دیوانه وار حرکت میکنند عابران و آنان که کنار خیابان نشسته اند، خانه ها و دکان ها همه مانند همیشه اند اما لبخندی بر هیچ لبی نمیشکفت» (رازانی، ۱۳۸۰: ۱۵)

مترجم برای بیان بهتر مفهوم عبارت و نزدیک شدن هرچه بیشتر آن به زبان مقصد، عبارات اضافی مانند "حرکت می کنند"، و "نشسته اند"، و "مانند همیشه اند" را به متن ترجمه اضافه کرده است. می توان گفت که این اضافات در ترجمه فارسی برای بیان معنای ضمنی و ساده سازی متن به کار رفته اند.

متن رمان: « ولعلکما تترقبان فی حذر، ولن أقع فی الفخ» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۸).

ترجمه فارسی: « شاید شما با احتیاط مراقبید ... باشد. من در دام نخواهم افتاد » (رازانی، ۱۳۸۰: ۱۶).

اضافه شدن «باشد» در ترجمه فارسی این جمله، به واضح تر و واقعی تر شدن آن، کمک کرده است. زبان فارسی گاهی به مترجم اجازه می دهد که صرفاً برای زیباتر کردن عبارت یا کاهش خشکی کلمه، یک یا چند مترادف به کلمات خاص اضافه کند (کمالی، ۱۳۹۹: ۱۷). در مثال بالا، نویسنده در پایان جمله اول نقطه گذاشته است تا مخاطب منظور اصلی او را درک کند. با این حال، گاهی اوقات ممکن است مخاطب به دلیل تفاوت های سبکی و معنایی بین عربی و فارسی، در درک معنا و منظور اصلی نویسنده دچار مشکل شود. بنابراین، برای روشن شدن پیام نویسنده و تسهیل درک خواننده از محتوای متن، مترجم با افزودن عبارت «باشد» ترجمه خود را زینت بخشیده است.

متن رمان: « ... ، ینعم فی ظلّه بالسرور المظفر ...» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۸).

ترجمه فارسی: « ... و او خواهد توانست در سایه عشق کودک خود مزه سرور پیروزی را بچشد؟ ...» (رازانی، ۱۳۸۰: ۱۶).

مترجم برای بیان بهتر و دقیق‌تر معنای عبارت «ینعم فی ظلّه بالسرور المظفر» در زبان مقصد، عبارت اضافی «عشق کودک خود» را اضافه کرده و ابهام موجود در ضمیر «ه» را در کلمه‌ی «ظلّه» برطرف نموده است.

متن رمان: «... أشهد أني أكرهك...» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۹).

ترجمه فارسی: «همه را به شهادت می‌گیرم که از تو نفرت دارم» (رازانی، ۱۳۸۰: ۱۷).

همانطور که می‌بینیم، عبارت «همه را» به ترجمه فارسی اضافه شده است.

متن رمان: «... قال بهدوء ما استطاع...» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۱۵).

ترجمه فارسی: «... با نهایت آرامشی که می‌توانست بدان تظاهر کند، گفت...» (رازانی، ۱۳۸۰: ۲۱).

در مثال بالا، مبحث اضافی به عنوان اضافه کردن یک اصطلاح واحد دیده می‌شود. مترجم این عنصر را در ترجمه خود معکوس کرده است تا کلمه را به بهترین شکل ممکن و مناسب با افزودن جمله «بدان ظاهر کند» روشن کند، که عبارت عربی آن به دلیل موازی بودن لفظی در متن اصلی وجود ندارد. مترجم، ترجمه فارسی را طولانی‌تر از زبان اصلی کرده است، بنابراین اطلاعات معنایی اضافی مانند معنای ضمنی که در زبان اصلی رسوب کرده را به زبان مقصد وارد کرده و مفهوم ترجمه را برای مخاطب قابل فهم‌تر ساخته است.

متن رمان: «... أفكار لذیذة حقا ولكن أين رءوف علوان؟...» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۳۴).

ترجمه فارسی: «چه اندیشه‌های لذت بخشی اما راستی رئوف علوان امروز کجاست؟...» (رازانی، ۱۳۸۰: ۲۱).

کلمه (امروز) به ترجمه فارسی جمله بالا اضافه شده است.

متن رمان: «... لم يكن فيما مضى الا محررا بمجلة النذير، مجلة منزوية بشارع محمد علي...» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۳۴).

ترجمه فارسی: «پیشترها نویسندگان کوچکی در مجله نذیر بیش نبود؛ مجله ای فراموش شده در خیابان محمد علی...» (رازانی، ۱۳۸۰: ۲۱).

نوع دیگری از افزایش، افزودن یک یا چند کلمه غیر مترادف است. همانطور که می بینیم، در مثال بالا، مترجم با تکیه بر سبک و سیاق شخصی خود، کلمات غیر مترادفی مانند «کوچکی» (یا «فراموش شده») را که در زبان مبدا وجود ندارند، به متن مقصد افزوده است؛ مترجم با کلمات «کوچکی» و «فراموش شده ای» معنای ضمنی جملات عربی را در متن فارسی روشن ساخته است. از این رو، آشکار می شود که تعامل با واژگان، صورت های متعددی دارد که می توان از آنها برای ارائه ترجمه های بهینه تر و مطلوب تر استفاده کرد، کاری که مترجم بهمن رازانی در موارد متعددی به آن متوسل شده است.

۴-۱-۲-۳. پاورقی

یکی از راهکارهای ترجمه، پانویس ها هستند. به گفته میشل بالارد، پانویس ها بخش جدایی ناپذیر ترجمه هستند و دلیلی بر بی کفایتی مترجم محسوب نمی شوند (بالارد، ۲۰۰۱: ۱۱۱-۱۱۰).

متن رمان: «مثنوی ذکریات و رحمه فی حی الدراسه القائم بین ذراعی المقطم» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۲۱).

ترجمه فارسی: «گور خاطرات و برکتگاه محله دراسه بر دامنه کوه مقطم» (رازانی، ۱۳۸۰: ۲۷).

متن رمان: «فهز رأسه فی طرب مفاجئ قائلا: قال وهو علی الخازوق باسماء: جرت مشیته بأن نلقاه هكذا» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۲۵-۲۴).

ترجمه فارسی: «شیخ با سروری ناگهانی سرش را تکان داد و گفت: «هنگامی که بر خازوق بود، تبسم کنان گفت: چنین اراده کرده است که این گونه ملاقاتش کنیم» (رازانی، ۱۳۸۰: ۳۰).

متن رمان: «یشاهد صفی المریدین تحت ضوء الفانوس ویقضم دومه» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۲۶).

ترجمه فارسی: «صف مریدان را زیر نور فانوس می نگریست و دومه می جوید» (رازانی، ۱۳۸۰: ۳۲).

نوع دیگری از هنجار یا استاندارد الگو، استفاده از پانویس است. در این سه مثال، مترجم ابتدا معادل هر یک از کلمات «مقطم، الخازوق و دومه» را در متن ترجمه شده پیدا کرده و سپس آنها را در پانویس توضیح داده و معنای دقیق آنها را برای گیرنده روشن ساخته است. توضیح مترجم در مورد «مقطم، الخازوق و دومه» در پانویس به ترتیب عبارت است از: «کوهی در جنوب شرقی قاهره، خازوق چوبی است تیز که بر مخرج مجرم می کردند و او بر آن می مرد، درختی از تیره نخل که در مصر، سودان و عربستان می روید و از میوه اش نوعی شیر می گیرند».

۵-۱-۲-۳. برش متن (تقسیم‌بندی متن)

تقسیم‌بندی متن بخشی از هنجارهای چارچوب است. گاهی اوقات، ترجمه یک متن یا عبارت طولانی و پیچیده به صورت متوالی و پشت سر هم برای ارائه یک ترجمه روان امکان‌پذیر نیست. بنابراین، یک مترجم می‌تواند از تکنیک تقسیم‌بندی متن یا عبارت برای غلبه بر این مشکل استفاده کند.

متن رمان: «ونوافذ البيوت المغریة حتی وهی خالیة» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۹).

ترجمه فارسی: «حتی پنجره‌های خالی خانه‌ها نیز فریبکاری می‌کند» (رازانی، ۱۳۸۰: ۱۷).

یکی از راه‌های ساده‌سازی متن، تقسیم آن با جلو و عقب بردن جملات است. در این بخش، مترجم با تکیه بر تکنیک تقسیم جمله، جمله زمان حال «وهی خالیة» را از انتهای عبارت مذکور بریده و قبل از ترجمه عبارت «المغریة» در زبان مقصد قرار داده است. باید گفت که این کار باعث شده ترجمه او روان و مطابق با معیارهای زبان مقصد باشد. در

جملات زمان حال، جملات شرطی و جملاتی که به نوعی نیاز به پاسخ یا تکمیل دارند، برای ارائه ترجمه‌ای روان، می‌توان توالی جمله در زبان مبدا را نادیده گرفت و جمله وابسته را قبل از جمله اصلی قرار داد (ناظمیان، ۱۳۹۴: ۵۶-۵۰).

متن رمان: «... وأن یصب ماء باردا علی جوفه المستعر یدو مسالما ألیفا مثل دوره المرسوم کما ینبغی» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۱۰).

ترجمه فارسی: «باید با آبی خنک سوزش درون را فرونشاند تا ظاهرش آن چنان که قرار است؛ آرام و مسالمت جو جلوه کند» (رازانی، ۱۳۸۰: ۱۷).

در این مثال، جمله زیر، «کما ینبغی»، برای تکمیل معنایی خود به عبارتی نیاز دارد که از طریق فرآیند جابجایی، جلو و عقب رفتن میسر خواهد شد. همانطور که می‌بینیم، مترجم با برهم زدن ساختار دستوری متن اصلی، به کارگیری تقطیع و ارائه بند وابسته در بالای بند اصلی، به ترجمه خود شیوایی و روانی بخشیده است.

۳-۲-۲. قاعده متنی زبانی

معیار دوم که ذیل معیارهای رویه‌ای قرار می‌گیرد، معیارهای متنی-زبانی است که مواد زبانی متن مقصد، یعنی واحدهای واژگانی، عبارات و ویژگی‌های سبکی را بیان می‌کنند و بر چگونگی تدوین ترجمه یا نوع جایگزینی‌های زبانی و متنی تأثیر می‌گذارند (أفضلی و مدنی، ۱۳۹۹: ۴۵).

متن رمان: «فعرف سعید فیه المخبر حسب الله» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۱۰)

ترجمه فارسی: «سعید حسب الله مأمور مخفی را شناخت» (رازانی، ۱۳۸۰: ۱۹).

به نظر می‌رسد مترجم در این مثال در یافتن مترادف برای کلمه «المخبر» طبق معیارهای متن‌شناسی زبان‌شناختی دچار اشتباه شده است، زیرا معنی این کلمه در فرهنگ لغت «بازرس» یا «جاسوس» است و مترجم آن را به صورت «مأمور مخفی» ترجمه کرده است.

در اصطلاحات نظامی، «المخبر» به یکی از اعضای ستاد پلیس اشاره دارد. مترجم رویکرد «معادل فرهنگی» را برگزیده است، هرچند که ترجمه دقیقی نیست. دلیل این امر آن است که «المخبر» با «مامور مخفی» در فرهنگ و زبان عربی متفاوت است. رازانی معادل مناسبی ارائه نکرده است، زیرا معادل فرهنگی مناسب برای این اصطلاح «بازرس» یا «جاسوس» است.

متن رمان: «صرت موظفا فی مکتب البرید، لایجول ولایوزع شیئا بسبب الحروب والمعارک» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۸۳).

ترجمه فارسی: من هم شدم کارمند پست میز نشین و به خاطر جنگ و حوادث خونباری که به بار آورد دیگر برای توزیع نامه این طرف و آن طرف نمی‌رفتم (رازانی، ۱۳۸۰: ۹۷).

در مورد مثال فوق، باید توجه داشت که مترجم با استفاده از کلمات و ساختارهای جدید در زبان مقصد به جای افعال «لایجول» و «لایوزع»، ساختار آنها را تغییر داده است. بنابراین، می‌توان گفت که بر اساس قاعده زبان‌شناسی متنی گیدئون توری، مترجم سبک و ساختار دو فعل مورد نظر را که در زمان حال وجود ندارند، در متن مقصد به اول شخص تغییر داده و کلمات دیگری را به جای آنها جایگزین کرده است. این تغییر نیز نوعی تصریف بلاغی است و به صورت سازنده و با هدف تطبیق گفتار با الزامات زمان حال انجام شده است. از نمونه‌های صرف بلاغی می‌توان به انتقال از سوم شخص به مخاطب و متکلم و برعکس اشاره کرد. در این مثال، انتقال از سوم شخص به متکلم بوده است.

۳-۳. هنجارهای مقدماتی

دومین قانون از سه قانون گیدئون توری، قوانین اولیه است. معیارهای اولیه شامل دو مجموعه اصلی از ملاحظات است. اولین مورد مربوط به ماهیت واقعی سیاست‌گذاری در حوزه ترجمه است، در حالی که دومی مربوط به وضوح و سرعت ترجمه است. فرآیند

سیاست گذاری ترجمه به عواملی مربوط می شود که بر انتخاب انواع متن تأثیر می گذارند. سیاست های مختلفی را می توان برای زیرمجموعه های مختلف و همچنین برای عوامل و گروه های انسانی مختلف اعمال کرد. به عنوان مثال، فرآیند سیاست گذاری برای جداسازی متون ادبی و غیرادبی عمل کرده است. مجموعه دوم ملاحظات، که حول محور وضوح لحن در ترجمه می چرخد، شامل آستانه تحملی است که هنگام ترجمه یک متن به زبان دیگر وجود دارد. توری بین معیارهای مقدماتی و معیارهای عملیاتی تمایز قائل می شود. از نظر او، معیارهای مقدماتی قبل از ترجمه مطرح می شوند و به مسائلی مانند انتخاب متن برای ترجمه، استفاده از زبان میانجی و غیره مربوط می شوند، اما معیارهای عملیاتی، تصمیمات مترجم را در سطح متن کنترل می کنند (ویلیامز، ۱۹۹۴: ۷۵). یکی از روش های مورد استفاده برای معیارهای مقدماتی، ترجمه غیرمستقیم است.

متن رمان: «تری بای وجه یلپاک ؟ ، کیف تتلاقی العینان ؟» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۸).

ترجمه فارسی: «راستی بین علیش با چه رویی با تو روبرو خواهد شد؟ نگاهتان چطور در هم خواهد افتاد» (رازانی، ۱۳۸۰: ۱۶).

همانطور که می بینیم، مترجم در ترجمه، خاص را به عام تبدیل کرده است. یکی از مسائل مربوط به هنجارهای اولیه ترجمه، توسل به ترجمه غیرمستقیم از طریق جبران است. در این مثال، معنای تحت اللفظی کلمه «العینان» در فارسی مطابق میل نخواهد بود. بنابراین، مترجم هوشمندانه با استفاده از ترجمه غیرمستقیم و تکنیک جبران، بر معنای غیر ادبی آن غلبه می کند. او آن را در قالب یک کلمه و اصطلاح جدید و ادبی به نام «نگاه» در زبان مقصد معادل سازی و ارائه می کند و به فصاحت و زیبایی ترجمه خود می افزاید.

متن رمان: «ولکن سعید أقبل یحمل الکتب دون أن یتسم» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۱۹)

ترجمه فارسی: «اما سعید بی آن که تبسم کند کتاب ها را زیر بغل گرفت و به راه افتاد» (رازانی، ۱۳۸۰: ۲۶)

و کلمه «یحمل» فعل مضارع از ریشه «حمل» به معنای «حمل کردن» است. با این حال، نویسنده برای یادآوری داستان پاره کردن بیشتر کتاب‌ها، از اصطلاح «زیر بغل گرفت» استفاده کرده است و از آن همه کتاب، تنها تعداد کمی باقی مانده بود که آنها را زیر بغل گرفته و با خود حمل می‌کرد.

متن رمان: «..خانتنی مع حقیر من أتباعی» (محفوظ، ۱۹۸۰: ۲۸)

ترجمه فارسی: «با یکی از حقیرترین وردست‌هایم به من خیانت کرد» (رازانی، ۱۳۸۰: ۳۳)

مترجم به جای عبارت عربی «اتباعی» که رایج‌ترین کلمه در زبان فارسی است، از کلمه «وردست‌هایم» استفاده کرده است. جایگزینی زمانی استفاده می‌شود که کلمات و عبارات را نمی‌توان مستقیماً از زبان مبدأ به زبان مقصد ترجمه کرد. در این روش، مترجم از کلمات و عبارات متفاوتی برای ترجمه کلمات و جملات از متن مبدأ استفاده می‌کند. کلمات و عباراتی که همان معنا و پیام متن مبدأ را دارند، به شیوه‌ای متفاوت و متمایز ارائه می‌شوند و هدف آنها از بین بردن موانع سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و ادبی خاص است.

نتیجه

علاوه بر انتقال محتوا و مفاهیم، ملاحظات فرهنگی و ظرافت‌های بیان ادبی از جنبه‌های بسیار مهم ترجمه متون ادبی، به ویژه رمان، هستند. مترجمان باید برای دقت و امانتداری، این موارد را نیز در نظر بگیرند و بهتر است زبان ادبی را در فرآیند ترجمه بگنجانند. این نکته دقیقاً همان مطلب مهمی است که از مدل هنجاری گیدئون توری می‌توان استنباط کرد. با مطالعه نمونه‌های منتخب از ترجمه رازانی از کتاب «اللص والکلاب» نجیب محفوظ، طبق الگوی هنجارهای ترجمه‌ای توری، مشخص شد مترجم بیشتر به زبان مقصد گرایش داشته و مخاطب محور بوده است؛ و مخاطب فارسی‌زبان را فراموش نکرده است؛

تا جایی که با بررسی شاهد مثال‌های مطرح شده می‌بینیم که مترجم مطابق با «هنجار آغازین»، ترجمه‌ای پذیرفته در زبان مقصد ارائه کرده است و تنها گاهی اوقات خطاهایی در آن دیده می‌شود. بر اساس «هنجار مقدماتی» سیاستگذاری ترجمه رمان، بر اساس قرابت فرهنگی ایران و جهان عرب و همچنین ضرورت آشنایی فارسی زبانان با آثار برجسته ادبیات عرب، انجام شده است. در خصوص «هنجار عملیاتی»، مترجم ضمن رعایت استانداردهای ساختاری و زبانی، عناصری مانند افزودن و حذف کلمات و عبارات، ساختار جملات، پاورقی‌ها، و ویژگی‌های سبکی را در ترجمه خود مد نظر قرار داده است. به هر حال، در مورد میزان مشهود بودن سه معیار در ترجمه مترجم، باید توجه داشت که معیارهای اولیه، در قالب پایبندی به متن مقصد و معیارهای عملیاتی نوع افزایش، بیشترین تأثیر را داشته‌اند. در حوزه هنجارهای اولیه، مترجم در بیشتر موارد، مثال را یافته و آن را بر اساس دستور زبان اولیه و با اولویت دادن به دستور زبان متن مقصد ترجمه کرده و ترجمه‌ای نسبتاً قابل قبول و مناسب ارائه داده است. در بخش هنجارهای رویه‌ای و انواع آنها، مترجم هر یک از عناصر مرتبط با این استاندارد، مانند حذف، جابجایی، اضافه، پاورقی و برش متن را بر اساس نظریه توری در ترجمه خود منعکس کرده است. با این حال، در برخی از مثال‌های مربوط به حذف، مطابق نظریه توری عمل نکرده و حذف‌های نامناسبی انجام داده است. در زمینه قاعده زبان متنی، مترجم ساختار و سبک غالب افعال زبان مقصد را تغییر داده و مرتکب خطا شده است. در بخش دستور زبان مقدماتی، مترجم با موفقیت به این قواعد پایبند بوده و آنها را در ترجمه مثال‌های ذکر شده شرح داده و توانسته است آنها را به شیوه‌ای مطلوب در ترجمه خود برجسته کند.

تعارض منافع

"نویسنده هیچ گونه تعارض منافی ندارد"

ORCID

Ali Derakhshan

<http://orcid.org/0000-0002-6639-9339>

منابع و مصاد

- افضلی، علی و مدنی، اکرم (۱۳۹۹)، «کاربست نظریه هنجارهای گیدئون توری در ارزیابی کیفی ترجمه عربی اشعار فریدون مشیری»، *مجله مطالعات تطبیقی فارسی و عربی*، س ۵، ش ۷، ص ۳۹-۵۸.
- _____، (۱۴۰۱)، «نقد و بررسی ترجمه عربی شعر سهراب سپهری با تکیه بر نظریه هنجارهای گیدئون توری»، *مجله عملی انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی*، س ۱۸، ش ۶۳، ص ۲۰۷-۲۲۶.
- رازانی، بهمن (۱۳۸۰)، *دزد و سگ ها*. تهران: ققنوس.
- رزاقی، ایرج (۱۳۶۹)، *مواردی از حذف و اضافه در ترجمه انگلیسی به فارسی*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- سلیمی، زهرا و أنصاری، نرگس (۱۳۹۹)، بررسی کیفیت ترجمه نهج البلاغه مبتنی بر الگوی نقش‌گرای هاوس (مطالعه موردی ترجمه علامه جعفری و شهیدی از خطبه اشباح)، *پژوهشهای ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، دوره ۱۰، شماره ۲۳، پاییز و زمستان، صص ۲۰۹-۲۳۶.
- شهبازی، علی اصغر و پارسایی پور، مصطفی (۱۳۹۹)، «بررسی تعریب داستان «شاه و کنیزک» مثنوی با تکیه بر الگوی وینی و داربلنه (موردپژوهی مقایسه ترجمه منظوم هاشمی و جواهری)»، *مجله پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، س ۱۰، ش ۲۳، ص ۲۷۰-۲۳۷.
- فاست، پیتر (۱۳۹۷)، *ترجمه و زبان، تبیینی بر پایه نظریه‌های زبان شناختی*. ترجمه راحله گندمکار، تهران: نشر عملی.
- کمالی، جواد، (۱۳۹۹)، «حذف و اضافه»، *فصلنامه مترجم*، س ۳، ش ۱۱ و ۱۲، ص ۱۶-۳۰.

گنتزler، ادوین (۱۳۹۳)، *نظریه‌های ترجمه در عصر حاضر*. ترجمه علی صلح جو، تهران: نشر هرمس.

محفوظ، نجیب (۱۹۸۰)، *اللص والكلاب*، الطبعة التاسعة، القاهرة: مكتبة مصر بالفجالة.

مهدی پور، فاطمه (۱۳۹۰)، ژان رنه لادمیرال: قضایایی برای رویارویی با مشکلات ترجمه، نشریه کتاب ماه ادبیات، (۱۶۵)، صص ۴۸ – ۵۲.

ناظمیان، رضا، (۱۳۹۴)، *روش‌هایی در ترجمه از عربی به فارسی*. چ ۹، تهران: انتشارات سمت.

ناظمیان، رضا و صادق خورشیا (۱۳۹۸)، تکنیک‌های روان سازی متن ترجمه در سه حوزه ساختار جمله، زمان و ضمائر، پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، سال ۹، شماره ۲۰، صص ۲۴۸-۲۷۲.

ویلیامز، جنی، (۱۳۹۴)، *نظریه‌های ترجمه*. ترجمه رعنا اسفندیاری، بجنورد: درج سخن.

Toury, Gideon (1995), *Descriptive Translation Studies and beyond*. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins.

Ballard, Michel (2001), *Versus : la version reflechie : anglais↔français*, Paris, Ophrys.

Persian and Arabic References Presented in English

Afzali, A. & Madani, A. (۲۰۲۲). Criticism and Study of the Arabic Translation of Sohrab Sepehri's Poetry Based on Gideon Toury's Theory of Norms. *Practical Journal of the Iranian Association of Arabic Language and Literature*, Vol. 18, No. 63, pp. 226-207.

Afzali, A. & Madani, A. (2019). Application of Gideon Toury's Norms Theory in Qualitative Evaluation of Arabic Translation of Fereydoun Moshiri's Poems. *Journal of Comparative Persian and Arabic Studies*, Vol. 5, No. 7, pp. 39-58.

Ballard, M. (2001). *Versus: la version reflechie: anglais↔français*, Paris, Ophrys.

Faust, P. (2018). *Translation and Language, an Explanation Based on Linguistic Theories*. Translated by Raheleh Gandomkar, Tehran: Amli Publishing.

Gentzler, E. (2014). *Translation Theories in the Modern Era*. Translated by Ali Solhjoo. Tehran: Hermes Publishing.

Kamali, J. (2019). *Deletion and Addition*. Translator's Quarterly, Vol. 3, No. 11 and 12, pp. 16-30.

Mahfouz, N. (1980). *The Thief and the Dogs*. Ninth Edition, Cairo: Misr Library in Al-Faggala.

Mehdipour, F. (2011). Jean-René Ladmiral: Issues for Facing Translation Problems. *Literature Month Book Publication*, (165), pp. 48-52.

Nazimian, R. & Khursha, S. (2019). Techniques for streamlining translated text in three areas: sentence structure, tense, and pronouns, *Translation Research in Arabic Language and Literature*, Volume 9, Issue 20, pp. 248-272.

Nazimian, R. (2015). *Methods in Translation from Arabic to Persian*. Vol. 9, Tehran: Samt Publications.

Razani, B. (2002). *Thief and Dogs*. Tehran: Qoqnoos.

Razzaghi, Iraj (1980). *Cases of Omissions and Additions in English to Persian Translation*. Master's Thesis. Ferdowsi University of Mashhad.

Salimi, Z. & Ansari, N. (2019). Studying the quality of Nahjul-Balagha translation based on House's role-playing model (case study of Allameh Jafari and Shahidi's translation of the Sermon on the Ghosts). *Translation Research in Arabic Language and Literature*, Volume 10, Issue 23, Fall and Winter, pp. 209-236.

Shahbazi, A. A. & Parsaipour, M. (2019). A Study of the Arabization of the Story of the "Shah and the Concubine" in the Masnavi Based on the Viennese and Darbelneh Models (A Case Study of Comparing the Translation of Hashemi and Javaheri's Poems). *Journal of Translation Research in Arabic Language and Literature*, Vol. 10, No. 23, pp. 270-237.

Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and beyond*. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins.

Williams, J. (2015). *Theories of Translation*. Translated by Rana Esfandiari. Bojnourd: Darj Sokhan.